

4. Влизько О. Ф. Вибране : Поезії / Олекса Федорович Влизько ; Упор. та передм. М. Ф. Слабошпицького. — К. : Дніпро, 1988. — 173 с.
5. Голованівський С. Рапортую! / Сава Голованівський. — Х. : ДВОУ, ЛіМ, 1931. — 93 с.
6. Мельник П. Функціональний вірш / Петро Мельник // Нова генерація. — 1930. — № 8/9. — С. 36–49.
7. Нудьга Г. А. Балада / Григорій Антонович Нудьга // УЛЕ. — К. : Головна ред-ція УРЕ ім. М. П. Бажана, 1988. — Т. 1 : А–Г. — С. 117.
8. Нудьга Г. А. Українська балада (З теорії та історії жанру) / Григорій Антонович Нудьга. — К. : Дніпро, 1970. — 258 с.
9. Полторацький О. Панфутуризм / Олексій Полторацький // Нова генерація. — 1929. — № 2. — С. 42–50.
10. Скуба М. Балада про корабельного юнгу (Уривок) / Микола Скуба // Літературна газета. — 1928. — № 15. — С. 3.
11. Тастевен Г. Футуризм (На пути к новому символизму) / Генрих Тастевен. — М. : Ирис, 1914. — 79+38 с.
12. Якубовський Ф. Нотатки про Влизька / Фелікс Якубовський // Життя й революція. — 1930. — № 3. — С. 111–122.

Function Versus Emotion: Transformation of the Ballad in the Work of the New Generation Literary Group

The article is focused on the role of the ballad in the work of the members of the *New Generation* literary group. The futurists transform the classic genre of ballad in line with the principles of functional poetry, which they promote. The ballad enables an effective combination of passionless rationalism and purposefulness of functional poetry with the emotional richness of lyrics. In various ways the Panfuturists have exploited such distinctive features of ballad as the plot, narrative, dramatization, and sudden dénouement.

УДК 821.161.2.09"19"

Вікторія Дуркалевич (Дрогобич)

«...МЕНШЕ ТЕОРІЙ, МЕНШЕ ЗАГАЛЬНОСТЕЙ...» (до проблеми парадигматизації франкознавчого дискурсу постколоніального типу)

Свого часу Григорій Грабович наголошував на важливості зміни парадигм як одного із фундаментальних принципів функціонування інтелектуальної спільноти. Появу нових парадигм науковець пов'язує з процесами ревізійнізму й оновлення гуманітарних та суспільних дисциплін у координатах постколоніального буття. Ситуацію української спільноти він розглядає як парадоксальну, бо саме ця спільнота, на його думку, демонструє нездатність активно використовувати стартовий потенціал нових умов: «Культурний перелом, який відбувається нині, фундаментальний, і здавалося б, що різні гуманітарні та суспільні дисципліни мали б також переживати базисну ревізію та оновлення. Проте концепційного осмислення цього процесу, його втілення в каноні, і відтак його поодиноких закодованих структур, усе ще немає» [1, с. 575–576]. Дванадцять років, які минули з моменту написання цитованої статті Грабовича, спонукають знову повернутися — і в цьому полягає актуальність такого дослідження — до аналізу проблематики парадигматизації української гуманітаристики, зокрема у вимірі франкознавства. Завдання пропонованої статті — виявити і проаналізувати типологічні закономірності виникнення і функціонування літературознавчого варіанта (варіантів) постколоніального франкознавчого дискурсу.

Незаперечний факт, що функціонування будь-якої системи, а особливо інтелектуальної спільноти як інтерпретуючого суб'єкта, визначають її гетерогенна структура, постійна наявність у комунікативному просторі «іншого» (учасника діалогу) або, що теж не менш

важливо, потрактування «себе як іншого» у розгортанні конструктивної аутокомунікації. Активні комунікаційні й аутокомунікаційні процеси на рівні колективного інтерпретуючого суб'єкта, на нашу думку, — один із важливих чинників розгортання процесів парадигматизації. Ситуацію, у якій опинився постколоніальний інтерпретуючий суб'єкт, можна розглядати як ситуацію можливого переходу від монологічного до діалогічного і навіть полілогічного мовлення. Однак саме використання цієї можливості у контексті франкознавчого дискурсу є досить проблематичним.

Один із характерних чинників, який безпосередньо й опосередковано впливає на здатність продукування текстів про творчість Івана Франка, — підвищена стресогенність з диференційованою генезою. На одній з категорій дослідників чинник стресогенності позначився з особливою інтенсивністю. Маємо на увазі тих літературознавців, які опинилися, як і ціле українське суспільство, у ситуації «пост», однак спосіб мислення і манера писання котрих сформувалися в *illo tempore* — у міфічному середовищі інстанції-опікунки, яка продукувала прозорі когнітивні сценарії, роздавала зрозумілі текстотвірні ролі, пропонувала чітку систему квазіцінностей. Міфічна інституціоналізація франкознавчого дискурсу базувалася на спримітивізованому й зредукованому понятті-топосі Каменяра і передбачала продукування широкого накладу квазілітературознавчих текстів-близюків. Тавтологічна монофонія дискурсу, яка будувалася на прозорих когнітивних сценаріях, зрозумілих текстотвірних ролях та чіткій системі квазіцінностей, гарантувала жителям наукового олімпу почуття безпеки й захищеності. Усе, що виходило за межі охоронного міфу каменярства й могло загрожувати встановленим правилам гри, оголошувалося ворожим або неіснуючим. Однак неминуха логіка історії поставила під сумнів перспективу функціонування міфічної інституції-опікунки, а разом з нею — її підопічних. Велетенське захисне лоно міфічної матері-опікунки раптово стало фікцією, примарою, а його жителі віч-на-віч зіткнулися з фруструючою «пост»-реальністю — вимогливою рецептивною спільнотою й швидкими змінами у галузі гуманітарних знань. Бажання залишитись у центрі продукування значень й страх перед маргіналізацією й абсолютним забуттям змусили колишніх безтурботних текстотворців до пошуку захисної стратегії. Цією стратегією виявився *еклектизм*. Саме еклектизм став тим рятувним колом, яке дозволило сяк-так плавати на поверхні бурхливого океану «пост»-епохи і продукувати нібито сучасні тексти навколо ностальгічного топосу каменярства. Однак еклектизм зі всією силою підкреслив квазидискурсивність такого типу літературознавчої продукції. Складовими елементами цієї квазидискурсивності можна вважати брак оригінальності та концептуальності (на рівні змісту), хаотичність і дисонанс (на рівні риторики), стереотипність (на рівні форми). Еклектизм сигналізує також про глибоку світоглядну й інтелектуальну колізію його прихильників: у їхніх дослідженнях виразно проявляються два емоційно-семантичні комплекси — туга за минулою прозорістю і зрозумілістю (звідси — потреба покликать на праці творців колоніального канону; оперування квазітермінологією на зразок «конфлікт праці і капіталу», «протест пригнобленої маси», «гнобителі-п'явки»; ідентифікація творчості митця із сумою творчих прийомів інших авторів-попередників: «Франко = Гоголь + Бальзак + Діккенс + Золя + ...» і т. п.) та страх перед неможливістю опанувати новітні методологічні тенденції. Артикуляція цих комплексів часом набуває трагікомічного змісту, що проявляється, наприклад, у співіснуванні в рамках єдиного текстуального простору (а, отже, і простору свідомості-підсвідомості їх творців) таких діаметрально протилежних понять як «митці змальовують», «вболівають над долею покривджених» і «фокалізація», «моделювання», «структура», «гетеродієгетичний розповідач». Типові ознаки еклектичного дискурсу проявляються також на рівні підкресленої маніфестації використання поліметодологічного підходу до аналізу Франкових творів: в одній дискурсивній системі опиняються структуралізм, постструктуралізм, семіотика культури, структурна антропологія, рецептивна естетика, психоаналіз, наратологія і т. д. Однак у переважній більшості еклектичних праць маніфестований поліметодологізм (чи плюралізм методологій, методологічний поліфонізм) залишається лише маніфестацією у рамках численних «вступів» до монографій, нарисів, статей. У самих же монографіях, нарисах і статтях переважає традиційна поетика (спадок колоніального дискурсу) із спорадичними вкрапленнями невідрефлексованої новітньої термінології.

Якщо в текстах еkleктиків домінує стильова строкатість (суміш переказу творів Івана Франка або надмірне їх цитування, фрагментів вульгарно-соціологічного опису, вкраплень неосвоєного новітнього інструментарію), то у текстах *авангардистів* (так окреслюємо черговий типологічний взірець постколоніального франкознавчого дискурсу) переважає гіпертрофоване використання розмаїтих, часом діаметрально протилежних, терміносистем, за якими ледь проглядається матеріал дослідження. Несумісність діаметрально протилежних стратегій, з одного боку, й несумісність стратегій і творів Івана Франка, з іншого, не лякає завзятих підмайстрів-авангардистів, адже їхню діяльність санкціонує і у будь-який момент може виправдати «сучасною ситуацією методологічного плюралізму» майстер-покровитель авангардного цеху інтерпретаторів. Для авангардистів написати про творчість Івана Франка означає якнайшвидше (аби бути першими, аби не спізнитися у змаганнях за «актуальність» і «новизну») перекласти цю творчість на метамову тієї чи іншої модної (або не зовсім, адже голосно заявлена у працях авангардистів «новизна» і «актуальність» часто виявляються лишень підібраними рештками із методологічного смітника європейської та світової наукової думки) теорії, перевірити, чи можна вбгати Франків текст у прокрустове ложе численних «ізмів». Однак апріорність та надмірна генералізація досить часто розчаровують передусім самих авангардистів (хоча вони не поспішають у цьому зізнаватися), які, витративши чимало часу та зусиль на метатеоретичний квазіпереклад, сумно зітхають, скаржачись на те, що у творах Івана Франка невиразно окреслюється «модель X», нечітко розгортається «структура Y», у всій своїй повноті не проявляється «міфологема Z» і т. д. Проте смуток і розчарування авангардистів не триває надто довго, адже попереду — завзята боротьба і великий вибір ще не тестованих на Франкових творах методів, методологій, прийомів. Треба бігти, треба поспішати, аби лаври першості не отримав колега із конкурентного авангардистського цеху.

Категорія першості, але з дещо іншою, ніж в авангардистів метою, використовується у ще одному постколоніальному інтерпретаційному середовищі франкознавців, яке можна окреслити середовищем *прекурсорів*. Специфіка цього середовища полягає у тому, що його учасники хочуть першими сказати про першість Івана Франка. Постколоніальна ситуація стала для них приводом для надінтерпретаційної актуалізації вислову «Нічого нового немає у світі», що дозволило говорити про Івана Франка як про першовідкривача, наприклад, у царині рецептивної естетики і поезики, психоаналізу, а навіть — трансперсональної психології. Добрі наміри і прагнення («бути першими з першим») цієї інтерпретуючої спільноти виявилися однак лише однією із невдало замаскованих спроб подолання комплексу дискурсивної меншовартості. Важко не погодитися із широтою Франкових зацікавлень тогочасними здобутками у сфері гуманітарних та суспільних наук, однак не слід, на нашу думку, перебільшувати ролі та значення окремих його тверджень і вбачати систему там, де є лише спорадичні та принагідні висловлювання, позаяк такий підхід лише обтяжує топос каменярства топосом невизнаної жертви обставин (він «випереджував свій час», його «пропозицій не розуміла більшість», його положення «підтверджують дані сучасних наук» і т. д.). Наївно було б думати, що світова спільнота раптом забуде метрів психоаналітичної чи рецептивної інтерпретації і переорієнтується на не зовсім оригінальні у цьому контексті літературознавчі рефлексії Івана Франка.

Ще одним тенденційним явищем, ініціатори якого щосили намагаються вибороти собі частку простору для промовляння, можна вважати явище агресивного *доктринерства*. Доктринери особливо пильно турбуються про чіткий поділ світу на «ми» — «вони». Сфера «ми» виявляється єдиною істинною, такою, що має виняткове право на існування й наслідування, сфера «вони» оголошується ворожою і неприйнятною, такою, що не має права на існування. На знищення ворожого табору спрямовується вістря новоствореної квазидискурсивної стратегії, недолугість й абсурдність якої приховується за старанною розбудовою її псевдогенези: виточки квазидискурсивного симулякра без вагання приписуються одному із авторитетів загальнонаціонального масштабу. Псевдоаргументація доктринерів створює ілюзію, ніби сам загальнонаціональний авторитет є творцем активно експлуатованих ними термінологічних еквілібризмів і методологічних нонсенсів, а вони (доктринери) є єдиною спільнотою, яка має ексклюзивне право на його успадкування. Монополісти-доктринери намагаються затерти сліди своєї частковості — невиразності — маргіальності — неоригінальності шляхом проголошення виняткового статусу власної інтерпретаційної стратегії, її ефективності і доцільності, вищості

від усіх інших стратегій і методологій. А вищість та винятковість їхнього квазидискурсу полягає у завданнях, які щоразу повинен ставити перед собою інтерпретатор-доктринер, а саме: 1) виявляти національну ідентичність авторів дискурсу, 2) з'ясувати, яка ідеологія забезпечує систематичність того чи іншого дискурсу. Усе, що йде поза рами ідеології та ідентичності доктринерів, оголошується міфодійними стереотипами («антиукраїнськими тенденціями»). Але, якщо йти за логікою доктринерів, то виявиться, що право на існування мають лише самі доктринери. Навіть Іван Франко (у квазидискурсі доктринерів переважно — Каменярь і нібито натхненник «методу методологічної верифікації») є типовим кандидатом на лаву підсудних, бо йому, згідно із вироком доктринерів, доводилося «потрапляти в тимчасову залежність від національно нетрансформованої новозасвоєної методологічної матриці». Лише ідеологія й ідентичність доктринера залишаються неушкодженими після старанного просіювання крізь решето «методу методологічної верифікації». Проте, якщо здійсниться мрія доктринерів і зникне ворожий світ «інших» (усіх тих, чії погляди не вкладаються у прокрустове ложе «методу методологічної верифікації»), виникне парадоксальна ситуація: під загрозою небуття опиняться самі ж доктринери. Зникне поле для квазидискурсивного вправління — виявлення і ліквідування небезпечного антидоктринерського елемента. Доктринери існують доти, доки існує інтелектуальний простір «іншого». Саме «іншість» дає поживу паразитарному квазінауковому доктринерству. Тому найпотаємнішою мрією кожного доктринера є якнайдовше існування отого «іншого», завдяки якому доктринерство добуває свій щоденний хліб.

Виникає логічне запитання, ким ж є той «інший», що ніяк не піддається «методу методологічної верифікації» і одночасно — визначальним законодавцем текстотворення у просторі елітної постколоніальної гуманітаристики? Відповідь слід шукати у сфері функціонування ще однієї дискурсивної стратегії, яку можна назвати стратегією *інтелектуальної творчості*. Стратегія творця базується на глибокому органічному закоріненні у вітчизняній та світовій мисленнєвій традиції, високому професіоналізмі, оригінальності думки й відповідальності за власне творіння. Надзвичайно важливим є й той факт, що постава творця (і відповідно його стратегія) не є продуктом постколоніальної епохи, а викристалізовується у рамках тоталітарного дискурсу, будучи його «іншим». Підвалини якісно нової парадигматизації франкознавства, у силовому полі якого опинилися усі — *pro et contra* — варіанти постколоніального дискурсу, виразно артикулювався ще у середині вісімдесятих років минулого століття, а повномірне втілення знайшов у дослідженні «Франко не Каменярь» (1996) та його пізніший розширеній версії «Франко не Каменярь. Франко і Каменярь» (2006). Інтерпретаційна модель, запропонована у рамках цих праць, функціонує як цілісна альтернативна візія феномену Франкової творчості. Альтернативна не лише з огляду на внутрішній (український) контекст, але передусім з огляду на контекст зовнішній. У цьому випадку можна говорити про органічну спорідненість парадигми не-каменярьства із європейськими ревізійністськими практиками. Для прикладу назвемо хоча б «альтернативну» історію польської літератури, представлену у «Щоденнику» Вітольда Гомбровича, а також у його статтях «Проти поетів» («Przeciw poetom») і «Сенкевич» («Sienkiewicz»). Альтернативним ревізійністом був, і це твердження, гадаємо, не підлягає сумніву, й сам Іван Франко. Однією із ключових ревізійністських моделей можна вважати його статтю «Поет зради» («Ein Dichter des Verrates»). Сподіваємося, що ідеологічний й риторико-епістемологічний виміри тематичної та постколоніальної критики дозволять нейтралізувати контроверсійність цієї статті, актуалізуючи при цьому вузлові елементи її ревізійністської структури.

Звичайно, що мапа професійного українського франкознавства є значно ширшою і охоплює праці, присвячені розмаїтним теоретичним й метатеоретичним топосам. Цілісний образ цієї мапи періодично реконструюється у численних оглядах на кшталт «з останнього десятиліття франкознавства» чи «франкознавчі здобутки, втрати, перспективи» і т.п. Реконструкція реконструкції не входить однак до завдань нашої статті.

Представлені вище тенденції свідчать про те, що виникнення нових парадигм у франкознавстві слід пов'язувати не з позірною гетерогенністю дискурсів, а з якісною гетерогенністю мислення, яке здатне творити автентичний літературознавчий досвід. Стратегія творця якраз і є яскравим взірцем формування такого досвіду, концептуальна цілісність і теоретико-методологічна матриця якого протиставляється, з одного боку, утопічно-ретардаційним,

з іншого, — еkleктично-апріористичним та доктринерським франкознавчим проектам, витворюючи власне силове поле нового парадигматичного рівня. Нового, бо цілісно охоплює Франків текст в аспекті антропології, аксіології, ідеології та риторики, не вдаючись при цьому до непотрібної конфронтації, залишаючи поза грою ініціаторів квазидискурсивних практик. Не випадково, отже, у назві нашої статті функціонує фрагмент, взятий із епістолярного Тексту Івана Франка. До однієї із своїх адресаток він писав: «Бійтеся бога, панно Климентіє, менше теорій, менше загальностей, а більше простоти в вираженні і більше реальної правди, більше фактів, більше, як німець каже, *eigene Anschauung*, т. є. такого, що Ви самі бачили, чули, нюхали, смакували, дотикались, — а то пропадете!» [2, с. 425]. Вважаємо, що до цих настанов Івана Франка («емпіричного автора» за Умберто Еко) варто прислухатися й тим, хто має намір долучитися до якісного розширення мапи франкознавчих досліджень.

Запропонований у рамках нашої статті аналіз деяких тенденцій, характерних для постколоніального франкознавчого дискурсу, є лише спробою первинної типологізації їхньої генези та особливостей функціонування. Заявлена проблематика має відкритий характер і передбачає необхідність подальших досліджень у згаданому напрямку.

Література:

1. Грабович Г. «Кобзар», «Каменярь» і «Дочка Прометея»: українські літературознавчі парадигми та їхні підтексти // Грабович Григорій. До історії української літератури. Дослідження, есеї, полеміка / Григорій Грабович. — К.: Критика, 2003. — С. 575–589.
2. Франко І. Я. Лист до Климентини Попович. Львів, між 28 квітня і 3 травня 1884 року // Франко І. Я. Збір. творів: у 50 т. / Іван Якович Франко. — К.: Наукова думка, 1986. — Т. 48. — С. 423–428.

«...less theories, less generalizations...»

(to the Problem of Paradigmatization in Postcolonial Discourse Dealing with Ivan Franko's Creative Works)

The article deals with different tendencies in contemporary literary criticism connected with Ivan Franko's Text. The author tries to reveal the role of such key elements of this discourse as precursory modeling practices and apriority practices, doctrinaire, avant-garde and creative practices.

УДК 82.0:808.1

Романа Карпа (Київ)

ПРОБЛЕМА АВТОРА У ФРАНЦУЗЬКІЙ ТЕМАТИЧНІЙ КРИТИЦІ

Незважаючи на широкі дискусії про «смерть автора» наприкінці ХХ століття, проблема автора лишається актуальним предметом дослідницьких зацікавлень у сучасному літературознавстві. При цьому парадоксальним є, наприклад, те, що в тематичній критиці 50–60-х років ХХ ст. (Жан-Поль Вебер, Жорж Пуле, Жан-П'єр Рішар), яка є однією з течій французької «нової критики», автор лише «відроджується», у той час, коли Ролан Барт, який так само є представником «нової критики», у 1968 році проголошує «смерть автора».

Автор у французькій новій критиці не «помирає» так нагально і рішуче, як у Барта. Власне, всі варіанти тематичної критики передбачають наявність продуктивної, самобутньої авторської постаті, а не автоматичного скриптора чи автономного «гомону мови». Для Ролана Барта автор є деіндивідуалізованим, децентрованим, таким, що перетворюється на скриптора, машину письма. А для тематичних критиків автор є «Римом», в який ведуть всі можливі дороги, лінії, де відкриваються всі можливі перспективи тексту.